

Вадим Слюсар,
доктор філософських наук, доцент
завідувач кафедри філософсько-
історичних студій та масових комунікацій
(Державний Університет «Житомирська політехніка»),
здобувач вищої освіти
(Донецький національний університет
імені Василя Стуса)

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА МЕДІАЦІЇ У ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТАХ НА ҐРУНТІ ІРЕДЕНТИЗМУ

Метод медіації дедалі частіше виступає інструментом розв'язання військових конфліктів. Він передбачає залучення третіх нейтральних сторін у переговорний процес. За визначенням словника «Britannica», медіація в міжнародних відносинах тлумачиться як практика, за якої під час конфлікту використовуються послуги третьої сторони для зменшення розбіжностей або пошуку рішення за умови, що медіатор зазвичай бере на себе більше, ніж за інших методів, ініціативи, пропонуючи конкретні умови врегулювання [1]. У наших попередніх дослідженнях ми розглядали війну як форму насилля у процесі соціальних трансформацій [2: 3: 4]. Військові ж конфлікти, які виникають в результаті реалізації іредентизму як політики акторів (держави, партії чи громадсько-політичного руху) з метою за інтеграцію етнічних груп в один етнос в рамках єдиної держави, є надзвичайно ускладненими, оскільки основна апеляція відбувається до історії становлення етносу.

Труднощі роботи медіатора полягають у тому, що історична пам'ять експлікується одночасно у простір діяхронної комунікації суспільства як віддалений у часі зв'язок поколінь і – синхронної комунікації як взаємовідносини у реальному часі, що засновуються на стратегії спільної долі заради майбутнього. Історична пам'ять, за визначенням О. Стасевської, розуміється як – загальноприйняті

уявлення про минуле країни, нації, їхній розвиток, які транслюються, обговорюються в публічному просторі формуючи соціально-культурні ідентичності, сприяючи усвідомленню спільних проблем, цілей, консолідуючи і мобілізуючи представників різних поколінь на їх досягнення [5, с. 125]. Тобто така комунікація апелює до надіндивідуальної пам'яті й містить як раціональні складові у вигляді історичних знань, так й ірраціональні (міфи, легенди, символи і т. д.). Конфлікти ж на основі іредентизму визначають передусім явище «спільної історії», тобто тривалі у часі процеси етно-національної взаємодії, які викристалізуються у різних формах колективного несвідомого. Саме ці чинники суттєво впливають на процеси врегулювання конфліктів. Зокрема поєднання раціональних та ірраціональних складових з домінантою останніх спостерігається у формуванні образів ворога. З одного боку, вони є наслідком агресії однієї держави чи народу відносно іншого, а з іншого – результатом внутрішньої політики як відображення конкретного етапу становлення етносу. Яскравим прикладом є пошук зовнішніх ворогів як підґрунтя національної консолідації у фашистських режимах (це описано у праці У. Еко «Урфашизм» [6]), у періоди міметичних криз (Р. Жирар «Цап відбувайло» [7]). За цих умов базовою позицією для конфлікту є ірраціональна віра в необхідність «повернення історичних земель», «встановлення історичної справедливості», а політиці сучасної росії додається ще ідея заперечення існування української нації й об'єднання її з російським («русским») етносом. У цьому контексті погодимося з Ю. Теміровим, що для теперішньої російської влади політика пам'яті є не стільки інструментом формування національної ідентичності, скільки інструментом консолідації соціальної бази всередині країни, а також реалізації стратегічної мети зовнішньої політики – відновлення статусу світової держави, що за умов слабкості громадянського суспільства,

індивідуалістичних цінностей полегшує для влади формування необхідних складових колективної пам'яті росіян, але водночас робить ефект відносно нетривалим [8, с. 265]. Історична подія стає лише інструментом політики, яка, у свою чергу, як слушно наголошує І. Богінська, «неминуче зазнає трансформації, з часом перетворюється на міфологізований конструкт, що існує в рамках певного нарративу» [9, с. 104]. А відтак, основні переговорні позиції однієї із сторін за таких умов можуть стати безапеляційне відстоювання міфологемних тверджень. Безперспективною є робота медіатора, який вивчатиме ірраціональні доводи, намагаючись надати їм логічно-раціонального пояснення для визначення ймовірних позицій консенсусу. Унеможлиблює роботу медіатора реалізація імперської чи неоімперської політики одного із суб'єктів конфлікту, яка, як правило, ґрунтується на міфічних поясненнях історичних та політичних процесів.

Другою складовою, яка суттєво ускладнює роботу медіатора, є травматичний слід у колективній пам'яті суспільства. Такі історичні події як війни, геноциди та терор знаходять відображення в історичній пам'яті у суспільних та колективних уявленнях. Вони мають інтергенеративний характер, тобто передаються з покоління до покоління, впливаючи не лише на відповідне ціннісне сприйняття історичних подій, постатей, формування збірних уявлень про сусідній етнос, але й визначає поведінку нащадків загалом. Йдеться про утвердження ментальних рис, в яких відображені також і культурні коди подолання травмогенів.

Враховуючи зазначені складові задачею медіатора є визначення «контрактної зони», тобто з'ясування, чи опоненти досягли кінцевої межі, чи просто блефують, щоб її уникнути; надання сторонам вказівки щодо монокультурних стандартів і норм, які кожна із сторін суб'єктивно вважає, можливим для застосування у переговорах [10]. Тобто відбувається своєрідна

раціоналізація історичної пам'яті кожної сторони. А також реалізовується програма створення комунікативної платформи для сторін. В епоху постправди у комунікації утверджується домінування проголошення конкретних тверджень, які стигматизуються як «правда» замість пошуку істини, що, у свою чергу, унеможлиблює діалог [11, С. 29]. Задача ж медійника – здійснити міжкультурне посередництво, тобто комунікативне узгодження культурних цінностей і поведінки, яке показує спосіб, у який культурні передумови адаптуються до конкретних умов спілкування, а переплетені особисті культурні траєкторії виробляються як малі культури [12, с. 320]. Медіатор спонукає кожну із сторін визнати культурне розмаїття, зменшити етноцентричне спілкування, для чого базовим для переговорів мають стати визнання кожної сторони як рівноправного суб'єкта, заперечення можливостей маніпуляції історичними фактами (в т.ч. і вигаданими) в якості аргументів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Слюсар, В. М. Війна як форма насилля у процесі соціальних трансформацій. *Мандрівець*. 2016. № 3. С. 21 – 25.
2. Ślusar W. Problem przemocy i wojny w kontekście transformacji społecznych. Sapeńko R. & Pochyły P. (red.) *Wojna / Pokój. Humanistyka wobec wyzwań współczesności: monografia*. Zielona Góra: morpho, 2017. S. 24 – 51.
3. Слюсар В. М. Насилля: соціально-філософська природа [монографія]. Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2017. 450 с.
4. Mediation (international relations) URL: <https://www.britannica.com/topic/mediation-international-relations>

5. Стасевська О. А. Експлікація аксіологічного аспекту концепту «історична пам'ять». *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія : Філософія.* 2018. № 1. С. 123 – 135.
6. Eco U. Ur-Fascism. *The New York Review of Books.* 1995. June 22. URL: <https://www.nybooks.com/articles/1995/06/22/ur-fascism/> .
7. Girard R. *The Scapegoat.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1986. 215 p.
8. Теміров Ү. Фактор «історичної пам'яті» у зовнішній політиці сучасної Росії. *Історичні і політологічні дослідження.* 2018. Історичні і політологічні дослідження. Спеціальний випуск. С. 257 – 266.
9. Богінська І.В. Конфлікти пам'яті в міжнародних відносинах / І.В. Богінська // *Регіональні студії.* – Ужгород, Видавничий дім «Гельветика». Вип. 24. – 2021. – С.103-109.
10. Macharzina K. *Mediation in International Negotiations.* *Management International Review.* 2001. Vol. 41, Is. 1. P. 3.
11. Slyusar V. M., Khrystokin G. V., Yastrebova A. O. Is dialogue possible in the post-truth era? (Media philosophy and social and communication studies) *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences.* 2023. № 1 (93). Pp. 29 – 40.
12. Baraldi C. A framework for understanding intercultural mediation from the standpoint of a systemic theory of communication. *The Routledge Handbook of Intercultural Mediation*; edited By Dominic Busch, 2022. Pp. 320 – 328. doi: <https://doi.org/10.4324/9781003227441-40>